

Näset och Ekorrvägen

Bakgrund

Den del av Näset som ligger norr om Norra Kungsvägen var obebyggd fram till 1950-talet förutom en mindre grupp med små villor. Diskussioner under tidigt 1940-tal om hur Lidingös framtid skulle utformas resulterade i en dispositionsplan med arkitekten Göran Sidenbladh och arkitekterna Ancker, Gate & Lindegren som upphovsmän. Planen, som var klar 1943, innebar att Lidingös stadsstruktur ändrades. Villastäderna skulle kompletteras med blandad bebyggelse och med olika boendeformer.

Bo gärde med låg bebyggelse och Näsets höghus i bakgrunden.

Den stadsplan för norra Näset, som utarbetades av arkitekterna Disa Wahlund och Harry Egler 1955, vann laga kraft 1956. Den är tidstypiskt utformad som en så kallad grannskapsenhet - en mindre stadsenhet med en blandning av bostäder, skolor och kommersiell och samhällsservice. Gestaltningsmässigt blandades höga punkthus med låga lamellhus. Grönområden med utblickar och rekreationsytor var viktiga. Idéerna kom ursprungligen från Storbritannien. De första områden som planlades utifrån dessa principer på Lidingö var Torsvikshöjden (som fick sin stadsplan redan 1943), Baggeby, Bodal och sist Näset.

Bebyggelsen har ritats av några av tidens främsta arkitekter som Sture Frölén, Ernst Grönwall, Disa Wahlund och Mårten Larsson.

De trettio uniformt gestaltade radhusen längs Ekorrvägen ritades av arkitekten Ernst Grönwall 1962 och uppfördes i souterräng i fem kvarter på rad i sydvästslutningen nedanför Näset. Lidingö hade sedan dispositionsplanen från 1943 ett nytt förhållningssätt vad gällde stadens fortsatta utbyggnad. Man ville se en blandad bebyggelse med olika boendeformer. Radhusen i området är tillkomna i det konceptet, de kompletterar flerbostadshusen uppe på Näset.

Radhusen på Ekorrvägen.

Beskrivning

Näset

Näset är högt beläget på bergsknallar, omgivet av dalsänkor. Stadsplanen för Näset är fint anpassad till den utmanande topografin. Byggnaderna, som är glest placerade med gröna utblickar, är skickligt terränganpassade. Läget på en höjd och den glesa bebyggelsen med ljusa putsfasader ger området rymd.

Byggnadsvolymernas förhållanden till varandra - höga vertikaler mot låga horisontaler - är ett viktigt bärande uttryck. Grönskan, utblickarna och parkstråk är mycket viktiga kvaliteter.

Källängsvägen löper i en vid sväng från Norra Kungsvägen upp till området för att fortsätta runt i en ovalliknande slinga. Det svängda gaturummet är en annan av områdets kvaliteter.

Vid områdets entré ligger det tidstypiskt asymmetriskt utformade Källängstorget som i väster inramas av ett höghus och i norr av en tre våningar hög länga. Runt

torget löper en naturstensmur. På torget finns en damm med en skulptur och några träd.

Källängstorget vid entrén till Näset.

Källängstorget inramas bla av en långa i tre våningar med lokaler i botten och lägenheter i de övre planen. Balkongerna mot torget bidrar till rumsligheten. Balkongfronterna är i koppar.

Från torget leder en gångväg in i ett lummigt parkområde av främst naturmarkskaraktär. Man kan alltså ta sig till fots från torget och till områdets västligaste del utan att besväras av biltrafik.

Innanför Källängsvägens oval ligger dels identiska punkthus i åtta till tio våningar, dels lamellhuslängor i tre våningar. Färgsättningen i området är enhetlig med gråvit ädelputs på samtliga hus. Punkthusen är ritade av Sture Frölén. Ritningarna är signerade 1959. Entréerna är indragna och elegant utformade. Byggnaderna är rationellt gestaltade i senfunktionalism. Små förändringar är sekundära balkongfronter, fönsterkarmar och bågar som klätts med plåt och några förvanskade entrépartier. Men byggnaderna är i princip i ursprungligt skick. De lika eleganta lamellhusen är ritade av Mårten Larsson 1959. De har L-formad plan och de vackert utformade fönstren är ett viktigt arkitektoniskt bärande uttryck.

Ett av punkthusen som ligger i anslutning till en livsmedelsbutik.

I Källängsvägens sydvästra ytterkant ligger lamellhus i souterräng med tre våningar åt gatan respektive fyra i sluttningen. De ritades av Harald Ström & Einar Båge, 1958 respektive Ernst Grönwall 1959. De är typiska för tiden med enkla putsade fasader och flacka tak.

De två bostadshusen, de s.k. Pelarhusen, av Gösta Edberg från 1960, i kvarteret Lodjuret, bryter mot områdets karaktär i ljus, rationell senfunktionalism som är typisk för Nässet. Byggnaderna är här tyngre med slammade fasader.

Ett av Pelarhusen inom kvarteret Lodjuret.

Harald Ström och Einar Båge ritade de enkla lamellhusen i kvarteret Kaninen 1959, med små, välstuderade och yteffektiva lägenheter medan Fred Larsson ritade de knubbiga punkthusen i Illern, också 1959.

Ett av de enkla lamellhusen i kvarteret Kaninen ritade av Harald Ström och Einar Båge.

I kvarteret Mården, i backen upp mot torget, ligger två höga punkthus uppförda efter ritningar av Sture Frölén, signerade 1956. De är uppförda i elegant senfunktionalism med putsade fasader och indraget entréparti.

De äldsta byggnaderna i Näset är de två skolbyggnader som uppfördes efter ritningar av Folke Lofström signerade 1951. Byggnaderna är typiska för tidens satsning på

omsorgsfullt gestaltade skolbyggnader med hög kvalitet på utförande och med gedigna material.

Flerbostadshusen i kvarteren Lillnäset och Stornäset, på Högnäsvägen, tillhör också den äldsta bebyggelsen i Näset. Både stadsplan och byggnader ritades 1953–1955 av Disa Wahlund. De fyra punkthusen är uppförda i rött tegel med sadeltak. De låga lamellhusen som omsluter ett litet parkområde har putsade fasader, indragna balkonger och sadeltak. De har delats i sidförskjutna volymer, typiskt för tiden. Arkitekturen är elegant med hög kvalitet på material och utformning. Bebyggelsen är mycket välbevarad och har höga kulturhistoriska värden. Både lamellhusen och punkthusen är mer traditionellt utformade än övrig bebyggelse i Näset och hör hemma i 1950-talets ideal. Hela området håller hög arkitektonisk kvalitet. Lägenheterna är rationella, välstuderade och tidstypiska. Disa Wahlunds arkitektur är elegant och omsorgsfull, med gedigna material och god utformning. Skalan är intim och lågmäld med människan som måttstock.

Näset är som helhet mycket välbevarat och ett tydligt exempel för stads- och samhällsplanering under 1950-tal och tidigt 1960-tal. Byggnadernas placering i stadsrummet och deras inbördes förhållande till varandra är ett särskilt viktigt karaktärsdrag och en av de stora kvaliteterna i området.

Ekorrvägen

Radhusen ligger samlade i fem grupper med sex radhus i varje grupp. Placeringen utnyttjar topografin mästerligt. De ligger i souterräng, har en våning åt Ekorrvägen och två våningar i slutningen. Det enskilda radhuset är uppfört på ett nästan kvadratisk plan till vilken ett vinkelbyggt garage har adderats. På så sätt bildas en skyddad liten uteplats framför varje radhus. Entrén är indragen i mötet mellan garage och bostadsdel.

Radhusen på Ekorrvägen.

Radhusen är placerade snett mot Ekorrvägen och är sinsemellan likformigt sidförskjutna vilket skapar ett repetitivt, rytmiskt mönster. De små förgårdarna är enkla till sin karaktär, genomgående sparsmakade och välskötta.

Arkitekturen är redig och ärlig. Den är lågmäلت och elegant gestaltad. Tonen är hållen i svensk funktionalism med associationer till bland annat Uno Åhréns "Villa 45" på Stockholmsutställningen 1930. Fönstren är av varierande utformning där allrummets fönster är påfallande stort med asymmetrisk post. Fönstersnickerierna är vita. Dörrar och garagedörrar är klädda med horisontell ekpanel. Åt slutningen löper en loftliknande balkong längs hela fasaden. Fasaden är i souterrängplanet klädd med liggande vit panel. Planlösningarna är välstuderade med tre sovrum, kök och det för tiden typiska allrummet i entréplanet. Vardagsrummet ligger en trappa ner i souterrängplanet. Villorna har flacka pulpettak med papp, grönmålade taksargar i plåt och putsade ljusa fasader.

Radhusen är huvudsakligen i ursprungligt skick mot gatan. Förändringar är till exempel några inbyggda entrénischer, några utbytta dörrar och några förändrade garageportar.

Sammanfattande värdering

Området Näset med flerbostadshus och Ekorrvägen med radhus utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Området är ett utmärkt och tidstypiskt exempel på 1950-talets stadsplaneideologi där boende och service skulle blandas. Planen är också representativ för Lidingös ambition att planera för en varierad bostadsbebyggelse med olika boendeformer. Området är mycket välbevarat och håller mycket hög kvalitet på utformning och material. Formspråket i senfunktionalismen håller samman området liksom de ljusa kulörerna.

Radhusen längs Ekorrvägen är representativa för tidens sociala samhällsplanering och för Lidingös intentioner att låta staden utvecklas med olika byggnadstyper och boendeformer. Samtidigt är de representanter för radhusbebyggelse i folkhemsanda hållna i en modernism med associationer till tidig svensk funktionalism, bland annat till radhus ritade av arkitekten Uno Åhrén. Radhusen är rationellt uppförda men fortfarande med ett hantverksmässigt anslag. De repetitiva och konsekvent genomförda sidförskjutningarna och trappningen längs Ekorrvägen har betydelse för upplevelsen och förtydligar associationerna till 1930-talets arkitektur.

Karaktärsdrag

Näset

- Den svängda Källängsvägen som går runt i en slinga med bostadshusens glesa placering med rymd och luft emellan.
- Utblickar mot lägre liggande områden och det gröna stråket från torget.
- Parken med naturmarkskaraktär innanför Källängsvägens slinga.
- Torgets utformning med granitmur, fontän och skulptur, inramat av ett höghus och ett basarliknande låghus med uppglasad butiksfasad i markplan.
- Byggnadernas uniforma formspråk i senfunktionalism med ljusa kulörer och putsade fasader.
- Takutformningarna, vanligen plana tak eller låglutande pulpettak.

Ekorrvägen

- Radhusens förskjutna placering i sluttningen längs Ekorrvägen. De utskjutande garagen och den lilla förgårdsmarken.
- Områdets enhetliga karaktär med fasader med ljus puts och liggande panel. De plana taken med papp och grönmålade plåtsargar.
- Fönster av olika utformning bland annat det stora fönstret till allrummet. Fönsterkarmar och bågar i vitmålat trä.
- De indragna entrénischerna med dörrar och garagedörrar i liggande ekpanel.

Råd och rekommendationer

Syftet med råd och rekommendationer är att de ska ge inspiration och vägledning kring hur fastighetsägare kan tänka kring förvaltningen av sin fastighet för att de värden som karaktäriserar området ska bevaras. De är också ett stöd vid handläggning av bygglovs- och planärenden för staden. De råd och rekommendationer som ges är inte juridiskt bindande.

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintligt stadsplanemönster från 1955 med bostäder och service bör bevaras. Området bör fortsatt präglas av blandningen av höga punkthus samt de lägra lamellhusen väl inplacerade i terrängen.
- Ekorrvägens uniformt utformade radhus i sluttningen nedanför Näset bör bevaras.
- Områdets grönytor samt parken med naturmarkskaraktär som idag karakteriserar området bör underhållas så att dess karaktär bevaras.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck med senfunktionalistiskt formspråk bör bevaras och vara vägledande vid renovering. Äldre material och byggnadsdetaljer bör bevaras och renoveras med väl anpassade material och metoder, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.

- Ursprungliga fasadmaterial och färgsättning bör vara vägledande vid fasadrenovering.
- Tillägg som påverkar fasadernas uttryck i form av ex. inglasning och skärmtak bör behandlas restriktivt.